

ZAMONAVIY METODIK TALABLAR ASOSIDA BO‘LAJAK INGLIZ TILI O‘QITUVCHILARINING LINGVISTIK KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISHGA YO‘NALTIRILGAN O‘QUV REJA, FAN DASTURLARI VA MALAKA TALABLARINING TAHLILI

Azizbek Abdupattayev

Namangan davlat chet tillari instituti stajyor-o‘qituvchi

azizbekabdupattayev@mail.ru

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy metodik talablar asosida bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining lingvistik kompetensiyasini takomillashtirish masalalari yoritiladi. Tadqiqotda o‘quv reja, fan dasturlari va malaka talablarining lingvodidaktik jihatdan tahlili amalga oshiriladi. Lingvistik kompetensiyaning fonetik, leksik va grammatik tarkibiy qismlarining kasbiy tayyorgarlikdagi o‘rni aniqlanadi. O‘quv hujjatlarida lingvistik bilimlarning aks etish darajasi baholanadi. Tahlil natijalari mavjud kamchiliklarni aniqlash imkonini beradi. Lingvistik kompetensiyani kommunikativ va kompetensiyaviy yondashuvlar asosida rivojlantirish zarurligi asoslanadi. O‘quv mazmunini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-metodik xulosalar ilgari suriladi. Tadqiqot natijalari bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlash tizimini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: lingvistik kompetensiya, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchisi, o‘quv reja, fan dasturi, malaka talablari, zamonaviy metodik talablar, kommunikativ yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv.

KIRISH

Zamonaviy ta‘lim tizimida chet tillarni o‘qitish jarayoni kompetensiyaviy yondashuv asosida qayta tashkil etilmoqda. Xususan, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida ularning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish muhim vazifa sifatida e‘tirof etiladi. Ushbu kompetensiya tarkibida lingvistik kompetensiya markaziy o‘rin egallab, o‘qituvchining fonetik, leksik va grammatik bilimlarni egallash darajasi hamda ularni nutqiy va pedagogik faoliyatda samarali qo‘llay olish qobiliyatini ifodalaydi.

Chet til o‘qitish metodikasi sohasidagi ilmiy tadqiqotlarda lingvistik kompetensiya o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligining poydevori sifatida talqin etiladi. Jumladan, J. Jalolov lingvodidaktik konsepsiyasida lingvistik bilimlarni ongli ravishda o‘zlashtirish va ularni nutqiy faoliyat bilan integratsiyalash zarurligini asoslab beradi. Olimning ta‘kidlashicha, til materialini bilishning o‘zi yetarli emas, balki uni kommunikativ vaziyatlarda metodik jihatdan to‘g‘ri qo‘llash o‘qituvchining kasbiy yetukligini belgilaydi.

Shuningdek, S. A. Misirov tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda bo‘lajak chet tili o‘qituvchilarining lingvistik tayyorgarligi ta‘lim samaradorligini belgilovchi muhim omil sifatida baholanadi. Tadqiqotchi lingvistik kompetensiyani alohida bilimlar majmuasi sifatida emas, balki didaktik tizimning tarkibiy qismi sifatida rivojlantirish zarurligini ta‘kidlaydi. Uning fikricha, lingvistik bilimlar

metodik va kommunikativ kompetensiyalar bilan uzviy bog‘langandagina real kasbiy kompetensiyaga aylanadi.

Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining lingvistik kompetensiyasini shakllantirish va takomillashtirish jarayonida o‘quv reja, fan dasturlari hamda malaka talablari muhim me‘yoriy-huquqiy va metodik asos bo‘lib xizmat qiladi. Mazkur hujjatlar bo‘lajak mutaxassis egallashi lozim bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarni belgilab beradi. Biroq amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ayrim o‘quv dasturlarida lingvistik tayyorgarlik asosan nazariy bilimlar doirasida cheklanib, uning nutqiy faoliyat va pedagogik amaliyot bilan integratsiyasi yetarli darajada ta‘minlanmagan.

Shu bois, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining lingvistik kompetensiyasini zamonaviy metodik talablar asosida rivojlantirish masalalarini o‘rganish, mavjud o‘quv reja, fan dasturlari va malaka talablarini lingvodidaktik jihatdan tahlil qilish hamda ularni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-metodik xulosalar ishlab chiqish dolzarb ilmiy-pedagogik muammo hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining lingvistik kompetensiyasini shakllantirish va takomillashtirish masalasi chet til o‘qitish metodikasi, lingvodidaktika hamda kompetensiyaviy ta‘lim nazariyasi doirasida keng tadqiq etilgan. Mazkur muammoning nazariy-metodik asoslari xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan turli yondashuvlar asosida yoritilgan.

Chet til o‘qitish metodikasi sohasida J. Jalolovning ilmiy qarashlari muhim metodologik ahamiyatga ega. Olim “Chet til o‘qitish metodikasi” asarida chet tilni o‘rgatish jarayonida til materiali (fonetika, leksika, grammatika) va nutqiy faoliyat turlari o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni asoslab beradi. Jalolovning ta‘kidlashicha, lingvistik bilimlar o‘quvchida ongli ravishda shakllantirilishi va real kommunikativ vaziyatlarda qo‘llanishi lozim. Ushbu yondashuv bo‘lajak o‘qituvchining lingvistik kompetensiyasini shakllantirishda muhim lingvodidaktik asos bo‘lib xizmat qiladi

S. A. Misirov tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda chet tili o‘qitishning lingvodidaktik asoslari, xususan, o‘qituvchi tayyorlash jarayonida lingvistik tayyorgarlik masalalari chuqur tahlil qilingan. Tadqiqotchi lingvistik kompetensiyani mustaqil bilimlar majmuasi sifatida emas, balki didaktik tizimning tarkibiy qismi sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, fonetik, leksik va grammatik bilimlar metodik maqsadga yo‘naltirilgan holda o‘zlashtirilgandagina ta‘lim samaradorligi ta‘minlanadi

So‘nggi yillarda olib borilgan ilmiy izlanishlarda kompetensiyaviy va kommunikativ yondashuvlar asosida ingliz tilini o‘qitish masalalari alohida e‘tiborga olingan. Jumladan, A. Qodirovning tadqiqotlarida o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda o‘qish faoliyatining o‘rni asoslab berilgan bo‘lib, unda lingvistik tayyorgarlik nutqiy kompetensiyaning muhim komponenti sifatida qaraladi. Ushbu yondashuv bo‘lajak o‘qituvchilar tayyorlash tizimida lingvistik kompetensiyani kommunikativ faoliyat bilan integratsiyalash zarurligini ko‘rsatadi.

MDH mamlakatlari olimlarining ilmiy ishlarida ham lingvistik kompetensiya va uni rivojlantirish masalalari turli nuqtai nazarlardan yoritilgan. Ularning

tadqiqotlarida grammatik va leksik materialni o'qitish jarayonida funksional yondashuv, ya'ni til birliklarining nutqiy vazifasini ochib berish ustuvor ahamiyat kasb etishi ta'kidlanadi. Bu esa zamonaviy metodik talablarning lingvistik tayyorgarlikka qo'yilayotgan talablar bilan uyg'unligini ko'rsatadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mavjud ilmiy tadqiqotlarda lingvistik kompetensiya masalasi keng yoritilgan bo'lsa-da, uni bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining o'quv reja, fan dasturlari va malaka talablari bilan tizimli bog'lagan holda tahlil qilish yetarli darajada amalga oshirilmagan. Mazkur holat ushbu maqolada ko'tarilayotgan muammoning dolzarbligini yana bir bor tasdiqlaydi va uni zamonaviy metodik talablar asosida chuqur o'rganish zaruratini asoslaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining lingvistik kompetensiyasini takomillashtirishga yo'naltirilgan o'quv reja, fan dasturlari va malaka talablarining tahlili ularning mazmuniy tuzilishi hamda metodik yo'naltirilganligini aniqlash imkonini berdi. Tahlil jarayonida lingvistik kompetensiyaning fonetik, leksik va grammatik tarkibiy qismlarining o'quv mazmunida qanday aks etgani o'rganildi.

O'quv rejalar tahlili shuni ko'rsatdiki, lingvistik tayyorgarlikni ta'minlovchi fanlar (fonetika, leksikologiya, grammatika, tilshunoslik asoslari) alohida blok sifatida ajratilgan bo'lib, ular bo'lajak o'qituvchining nazariy bilimlarini shakllantirishga xizmat qiladi. J. Jalolov ta'kidlaganidek, mazkur fanlar chet til o'qituvchisining "til materialini bilan ongli ishlash" qobiliyatini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi.

Biroq tahlil natijalari ushbu fanlarning mazmuni ko'pincha nutqiy faoliyat turlari va metodik tayyorgarlik bilan yetarli darajada integratsiyalashmaganini ko'rsatdi. Fan dasturlarining mazmuniy tahlili lingvistik kompetensiyaning asosan bilimlar majmuasi sifatida talqin etilishini aniqladi. Dasturlarda fonetik, leksik va grammatik bilimlarni egallashga qaratilgan mavzular tizimli ravishda berilgan bo'lsa-da, ularni real kommunikativ vaziyatlarda qo'llashga yo'naltirilgan topshiriqlar ulushi cheklangan. S. A. Misirovning fikricha, lingvistik bilimlar metodik va kommunikativ vazifalar bilan bog'lanmaguncha, ularning amaliy samaradorligi to'liq namoyon bo'lmaydi.

Ushbu holat fan dasturlarini takomillashtirish zaruratini ko'rsatadi. Malaka talablarining tahlili natijasida bo'lajak ingliz tili o'qituvchisidan til birliklaridan me'yoriy va to'g'ri foydalanish, fonetik va grammatik xatolarsiz nutqiy faoliyatni amalga oshirish kabi talablar qo'yilganligi aniqlandi. Biroq ushbu talablar ko'proq yakuniy natijaga yo'naltirilgan bo'lib, lingvistik kompetensiyani shakllantirish jarayonining metodik mexanizmlari yetarli darajada yoritilmagan. A. Qodirov tadqiqotlarida ta'kidlaganidek, lingvistik tayyorgarlik nutqiy faoliyat va kommunikativ kompetensiya bilan uzviy bog'langandagina kasbiy jihatdan samarali bo'ladi.

Olib borilgan tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy metodik talablar lingvistik kompetensiyani alohida komponent sifatida emas, balki kommunikativ va metodik kompetensiyalar bilan integratsiyada rivojlantirishni taqozo etadi. Amaldagi

o'quv hujjatlarida bu integratsiya qisman mavjud bo'lsa-da, u yetarli darajada tizimlashtirilmagan.

Natijada, o'quv reja va fan dasturlarini qayta ko'rib chiqish, lingvistik fanlar mazmunini nutqiy faoliyat va pedagogik amaliyot bilan uyg'unlashtirish hamda malaka talablarini jarayonga yo'naltirilgan ko'rsatkichlar bilan boyitish zarurligi aniqlandi. Ushbu xulosalar bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining lingvistik kompetensiyasini takomillashtirishda muhim ilmiy-metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

XULOSALAR

Olib borilgan tadqiqot natijalari zamonaviy metodik talablar asosida bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining lingvistik kompetensiyasini takomillashtirish masalasi dolzarb ilmiy-pedagogik muammo ekanligini tasdiqladi. Tadqiqot davomida o'quv reja, fan dasturlari va malaka talablarining lingvodidaktik jihatdan tahlili ushbu hujjatlarning bo'lajak o'qituvchi kasbiy tayyorgarligidagi muhim o'rnini aniqlash imkonini berdi.

Birinchidan, o'quv rejalarda lingvistik tayyorgarlikni ta'minlovchi fanlar yetarli darajada o'rin olgan bo'lsa-da, ularning mazmuni ko'pincha nazariy bilimlarni shakllantirish bilan cheklanib, nutqiy faoliyat turlari va pedagogik amaliyot bilan integratsiyasi yetarli darajada ta'minlanmaganligi aniqlandi. Bu holat lingvistik kompetensiyaning amaliy samaradorligini pasaytiradi.

Ikkinchidan, fan dasturlarida lingvistik kompetensiya asosan fonetik, leksik va grammatik bilimlar majmuasi sifatida talqin qilinib, ularni kommunikativ vaziyatlarda qo'llashga yo'naltirilgan metodik mexanizmlar tizimli ravishda ishlab chiqilmagan. Natijada, lingvistik bilimlar bo'lajak ingliz tili o'qituvchisining real kasbiy faoliyatiga to'liq tatbiq etilmay qolmoqda.

Uchinchidan, malaka talablarining tahlili shuni ko'rsatdiki, ularda lingvistik kompetensiyaga qo'yilgan talablar asosan yakuniy natijaga yo'naltirilgan bo'lib, kompetensiyani bosqichma-bosqich shakllantirish va rivojlantirish jarayoniga oid ko'rsatkichlar yetarli darajada yoritilmagan.

Shuningdek, tadqiqot natijalari zamonaviy metodik talablar lingvistik kompetensiyani alohida komponent sifatida emas, balki kommunikativ va metodik kompetensiyalar bilan uzviy bog'liq holda rivojlantirishni taqozo etishini ko'rsatdi. Lingvistik bilimlar nutqiy faoliyat, metodik tayyorgarlik va pedagogik amaliyot bilan integratsiyalashgandagina bo'lajak ingliz tili o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasi to'laqonli shakllanadi.

Umuman olganda, bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining lingvistik kompetensiyasini takomillashtirish o'quv reja, fan dasturlari va malaka talablarini zamonaviy metodik yondashuvlar asosida qayta ko'rib chiqishni, ularni kompetensiyaviy va kommunikativ yo'nalishda takomillashtirishni talab etadi. Mazkur xulosalar ingliz tili o'qituvchilarini tayyorlash tizimini rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim ilmiy-metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Jalolov J. Chet til o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012.
2. Jalolov J. Chet tillarni o‘qitish metodikasi nazariyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1996.
3. Misirov S. A. Kasb-hunar kollejlari ingliz tili o‘qitishning lingvodidaktik asoslari: ped. fan. nomz. ... dis. – Toshkent, 2007.
4. Qodirov A. M. Ingliz tili darslarida yuqori sinf o‘quvchilarining kommunikativ kompetensiyasini o‘qish vositasida rivojlantirish metodikasi: ped. fan. bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dis. – Namangan, 2025.